

1934 - 35

STICHTING
MENNO VAN COEHOORN

*

JAARVERSLAG

OVER

1934 EN 1935

(MET BIJLAGEN)

* *
*

Z. Exc. C. J. SNIJDERS.
Generaal b. d.
Eerevoorzitter der Stichting.
Bekleedde het Voorzitterschap van
26 April 1928 tot 1 Juli 1935.

STICHTING MENNO VAN COEHOORN.

JAARVERSLAG OVER 1934.

Inleiding.

1934 was voor de Stichting een *moeilijk*, maar toch ook een *belangrijk* jaar.

Moeilijk, omdat ondanks hard werken het ledental slechts langzaam groeide: een teeken des tijds; langverwachte beslissingen bleven uit; hoopvolle verwachtingen werden niet vervuld. De finantieele toestand der Stichting blijft dientengevolge veel zorg baren.

Nochtans is het een verblijdend feit, dat de belangstelling voor ons werk blijft groeien, zoowel in de Regeeringsorganen en andere publieke instellingen als onder particulieren.

„*Menno van Coehoorn*” begint door haar onvermoeid streven naar het zich gestelde doel, een plaats in te nemen naast de andere vereenigingen van cultureelen aard, welke al of niet in haar Hoofdbestuur zijn tegenwoordigd.

Haar adviezen worden steeds meer gevraagd, haar naam genoemd, daar, waar *Monumenten van Geschiedenis, Kunst en Natuurschoon* moeten worden gered. Wij kunnen er over voldaan zijn, dat deze Stichting daadwerkelijk — zij het dan ook nog in bescheiden mate — deelneemt aan de zich alom in ons Vaderland steeds sterker uitende beweging tot afweer van de aanvallen, welke nog altijd of uit onkunde, of uit onverschilligheid, op de voortbrengselen en overblijfselen der Nationaal-Nederlandsche Cultuur en Traditiën worden gedaan!

Besturen en Commissiën.

In het Hoofdbestuur werd Majoor *W. H. Schukking* als lid herkozen, in het Hoofd- en in het Dagelijksch Bestuur de Heer *Jhr. Ir. G. C. Six*.

De Heer *H. R. Boeree* trad als Secretaris af, zijn plaats in het Hoofdbestuur handhavende. In zijn plaats is de Heer *Schukking* als Lid van het Dagelijksch Bestuur en Secretaris opgetreden, nadat de Kolonel b.d. *G. Th. Slothouber*, die zich aanvankelijk beschikbaar had gesteld, zich wegens langdurige ongesteldheid had moeten terugtrekken.

Met erkentelijkheid zij hier vermeld, dat de Heer *A. van Leur*, Kapitein-Instructeur bij de Vrijwillige Burgerwacht Amsterdam in 1934 voortging, aan het Secretariaat met den meesten ijver en geheel belangeloos zijn diensten te bewijzen.

Tot het Hoofdbestuur trad alsnog de Heer *W. R. A. Slicher*, Generaal-Majoor der Genie b.d., als lid toe, terwijl in de plaats van *Mr. D. Hudig*, die op 18 September overleed, de Heer *H. P. J. Bloemers*, burgemeester van *Arnhem*, werd aangewezen als vertegenwoordiger van het Nederlandsche Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw.

De Kapitein van den Generalen Staf *J. J. C. P. Wilson* zag zich wegens drukke ambts- en andere werkzaamheden genoopt, ontheffing te vragen van zijn lidmaatschap der Studie-commissie. Dit ontslag is hem eervol en onder dankzegging verleend.

Leden, donateurs en begunstigers.

In den loop van 1934 en het begin van 1935 traden toe als donateur:

De Vereeniging van Hoofdopzichters en Opzichters van Fortificatiën en als begunstiger:

Mejuffrouw Dr. B. C. J. Timmer en de Heer Wieger Bruin te *Amsterdam*, de Heer S. Crena de Iongh A.Czn. te *Dordrecht*; de Heeren F. Dekker, Jhr. W. Röell, H. Cleyndert Azn., E. F. Insinger, Ir. J. C. Stoop, Ir. H. de Lussanet de la Sablonière, W. E. van Dam van Isselt en M. Irish Stephenson, alle te *'s-Gravenhage*;

de heer J. H. Wilmink te *Klundert* en

Notaris N. Ottema te *Leeuwarden*,

terwijl de Heer Dr. *H. Heller* te *Willemstad* ons door den dood ontviel.

De Stichting telt mitsdien thans 19 donateurs en 71 begunstigers.

Lidmaatschappen.

De Stichting is thans contribueerend lid van:

den Bond Heemschut;

De Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland;

De Stichting „Het Nederlandsch Legermuseum”;

De Vereeniging „De Hollandsche Molen”;

De Vereeniging ter Bescherming van Vogels;

Het Algemeen Nederlandsch Verbond, Groep Nederland;

De Contactcommissie voor Natuurbescherming.

Finantieele toestand.

VERKORTE STAAT VAN INKOMSTEN EN UITGAVEN
OVER 1934.

Inkomsten:		Uitgaven:	
Saldo 1933	f 586.95	Porti & Administr. 1933 f	83.47
Contributiën	„ 487.60	Reiskosten 1933	„ 107.76
		Propaganda & Jaarver-	
		slag	„ 138.88
		Heemschuttentoonstel-	
		ling	„ 366.29
		Secretariaat	„ 14.05
		Reiskosten 1934	„ 16.15
		Litho's Moulijn Naar-	
		den	„ 260.—
		Lidmaatschap Contact-	
		commissie	„ 5.—
		Excursie Jaarvergade-	
		ring	„ 4.25
		Saldo 31 Dec. 1934 ...	„ 78.70
	<u>f 1074.55</u>		<u>f 1074.55</u>

Vergaderingen, bezoeken, afvaardigingen enz.

Het Hoofdbestuur vergaderde te *Amsterdam* op 6 April, het *Dagelijksch Bestuur* op 2 Februari, 16 Maart, 13 Juli en 7 November.

Aan de vergaderingen van 13 Juli en 7 November werd tevens deelgenomen door den Heer *Slicher*, aan die van 13 Juli bovendien door den Heer *Maris*, beiden lid van het Hoofdbestuur.

Bij de opening der *Heemschuttentoonstelling* op 16 Maart was het *Dagelijksch Bestuur* aanwezig.

Daags daarna woonde de Secretaris te *Amsterdam* de lezing bij van den Deenschen kunsthistoricus Dr. *V. Lorenzen*, in verband met die tentoonstelling, over „*Nederlandsche Bouwmeesters en Stedenbouwers in Denemarken in de 17e Eeuw en hun Werken*” en was hij in de gelegenheid met den inleider een voorloopige bespreking te houden over de

gezamenlijke bestudeering van de, voor de geschiedenis van den Nederlandschen vestingbouw zoo belangrijke figuur van *Hendrick Ruse*.

Op 5 Mei werd wederom een bezoek aan de tentoonstelling gebracht, gevolgd door een autotocht naar Bussum met lunch in Café Vlietlaan en daarna een *bezoek aan de Vesting Naarden*. Aan deze excursie werd deelgenomen door ongeveer 20 personen, onder wie verschillende begunstigers, terwijl ook de pers vertegenwoordigd was.

Het gezelschap werd te Naarden door het Gemeentebestuur op het mooie, oude Stadhuis ontvangen, maakte daarna onder geleide van den Heer *J. W. Sparenburg*, Opzichter van Fortificatiën, een wandeling over de wallen en bezichtigde daarbij enkele kazematten en luistergangen, als ook den gedenksteen van den herbouw der vesting in 1676 (Zie vorig jaarverslag). Na afloop werd ten Stadhuize door het Gemeentebestuur de thee aangeboden.

De Heer *Ir. H. L. Swart*, begunstiger, wonende te 's-Gravenhage, maakte van deze zeer geslaagde excursie eenige foto's waarvan aan ieder der deelnemers een stel is toegezonden.

Op 11 December was de Heer *Jhr. Six* namens het Dagelijksch Bestuur tegenwoordig bij de *Jaarvergadering van de Commissie ter Bevordering van de Heemschutgedachte onder de Jeugd*.

Verdere reizen van bestuursleden zijn hierna in de betrokken hoofdstukken vermeld.

Deelname aan tentoonstellingen en andere propaganda.

Aan de Heemschuttentoonstelling (16 Maart—3 Juni) in het Koloniaal Museum te Amsterdam werd door de Stichting op waardige wijze deelgenomen.

In het bijzonder is het *Jhr. Ir. G. C. Six*, onze Penningmeester, geweest die de verschillende voorwerpen bijeenbracht (de Secretaris deed dit slechts voorwat de penningen en boekwerken betreft) en deze op uitnemende wijze wist te groepeeren tot een inzending, welke ongetwijfeld de aandacht zal hebben getrokken van de vele bezoekers.

Ofschoon geen ledenaanwas van eenige beteekenis hieraan is te danken, is de bekendheid der Stichting in geheel Nederland er belangrijk door gestegen.

Voor de medewerking, door beschikbaarstelling van maquettes, prenten, foto's, penningen, boekwerken enz. in ruime mate verleend, zij hier dank gebracht aan:

het Nederlandsch Legermuseum;
het Rijksprentenkabinet;
Z.Exc. den Minister van Defensie;
het Rijksbureau voor de Monumentenzorg;
het Koninklijk Penningkabinet;
de Gemeente Willemstad;
den Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie;
den Commandant der Amsterdamsche Burgerwacht.

Een lijst van de tentoongestelde voorwerpen is als Bijlage bij dit Jaarverslag gevoegd.

Zoowel in het orgaan van den Bond Heemschut (de beide Tentoonstellingnummers) als in de groote pers — zie o.a. de N.R.C. van 26 April, artikel van Dr. M. D. Ozinga — is met lof van onze inzending gewaagd.

Wat de verdere propaganda betreft, vermelden wij hier nog:

- 1°. de toezending van het *Jaarverslag 1932—1933* aan verschillende Departementen, een 40-tal Gemeentebesturen en Archieven, de voornaamste groote dagbladen en vele kleinere bladen (totaal ongeveer 40 stuks), verschijnende of gelezen wordende in „vestingsteden.”
- 2°. de lezing op 23 Januari door den Secretaris voor de Vereeniging „De Sphinx” te 's-Gravenhage gehouden, over „*Menno van Coehoorn. Geschiedenis en verzorging van Nationale Monumenten van Kunst en Natuurschoon*” en waarvan een gedeelte in druk verscheen in „de Ingenieur” van 23 Februari 1934 N°. 8 en een ander deel door den spreker werd omgewerkt tot een brochure, getiteld „Grepn uit de Geschiedenis der Nederlandsche Vestingen. I. *Geschiedkundig overzicht van de ontwikkeling van het gebastionneerde stelsel van vestingbouw*”, door *Mavors te Arnhem* in 200 stuks uitgegeven (enkele exemplaren zijn nog op aanvraag bij het Secretariaat verkrijgbaar).

Bij genoemde lezing bleek, dat vermoedelijk ook in *Nederlandsch Oost-Indië* belangstelling voor het streven van „*Menno van Coehoorn*” zal bestaan.

Vele oude vestingen uit den tijd der „*Compagnie*” zijn daar nog over.

- 3°. de toezending aan de *Commissie ter Bevordering van de Heem-
schutgedachte onder de Jeugd*, op haar verzoek, van het Jaarverslag

1932—1933 en alle overige, tot dusver verschenen, drukwerken der Stichting.

- 4°. de verkrijgbaarstelling, per prospectus door den boekhandel, van het album „*De Wallen van Naarden*” (6 lithografieën door S. Moulijn) en de aanbieding daarvan ter inzage aan eenige bekende kunstliefhebbers en voorts gratis aan de redacties van N. Rotterd. Crt., Alg. Handelsblad en Vaderland. Weliswaar hebben deze laatste gevolg gegeven aan ons verzoek het plaatwerk in de kolommen dier bladen te bespreken, doch de afzet is tot nog toe uiterst gering geweest. Waarschijnlijk is dit hieraan te wijten, dat de prijs van f 25.— in dezen tijd door menigeen te hoog wordt bevonden.
- 5°. Ten slotte zij nog vermeld, dat — om aan de aanvragen van eenigen onzer Begunstigers te kunnen voldoen en ook voor propaganda — aan Zijne Excellentie, den Minister van Defensie, werd verzocht, aan de Stichting het *reproductierecht van luchtfoto's* van historische vestingwerken te willen verleen. Op dit verzoek is echter afwijzend beschikt.

Bemoeiingen der Stichting tot het behoud en de verzorging van historische vestingwerken.

A l g e m e e n.

Aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd het verzoek gedaan, aan de Stichting een jaarlijksch subsidie van f 500.— te willen toekennen, teneinde haar werk in het belang van de vestingmonumenten e.d. in Nederland beter te kunnen behartigen, dan de beperkte geldmiddelen thans nog toelaten. De kans op inwilliging van dit verzoek schijnt wegens den zorgelijken toestand van 's Lands financiën, zeer gering te zijn.

Tevens werd aan den Commissaris der Koningin in de Provincie Noord-Brabant gevraagd, het toekennen van een subsidie van f 200.— à f 300.— per jaar door die provincie te willen bevorderen, in het bijzonder te benutten voor instandhouding, resp. herstel van de oude vestingwerken in Noord-Brabant. Voorloopig is in antwoord daarop slechts de toezegging ingekomen, dat een provinciale bijdrage in eventueele restauratiekosten van bepaalde historische vestingwerken in genoemde provincie in overweging zal worden genomen.

Willemsstad. (vervolg van 1933).

De overeenkomst met het Rijk, sedert April 1931 aanhangig, is ook in 1934 nog niet tot stand gekomen; het onderhoud van den Singelweg bleek een struikelblok te vormen, daar het Rijk de kosten daarvan, op f 500.— geraamd, voor $\frac{1}{3}$ voor rekening van de Stichting en voor $\frac{1}{3}$ ten laste van de gemeente *Willemsstad* wilde brengen. Hiertegen is onzerzijds terecht bezwaar gemaakt. Een bijdrage in het onderhoud van wegen, welke ten deele opengesteld zijn voor het openbaar verkeer en welke onderhoud tot heden ten laste van den Staat kwam, te vorderen van een instelling, die slechts het algemeen belang beoogt, dit komt ons strijdig voor met het beginsel, waaruit de Stichting is opgegroeid en met een welwillend standpunt, dat de Staat jegens haar behoort in te nemen.

Ook de Gemeente wees een bijdrage harerzijds af, evenmin als zij te vinden bleek te zijn voor bekostiging van bepaalde uitgaven, welke aan de voortzetting van de *Rijkswerkverschaffing* als voorwaarde waren verbonden.

Door een en ander bleef alles sleepende; de *erfpachtsacte* voor 30 jaren — hoewel overigens tot genoegen van beide partijen geformuleerd — bleef nog ongeteekend, de aanleg van wandelpaden met banken en trappen en het in orde maken van waltaluds, beplantingen enz. door werklozen moest worden aangehouden.

Eerst in den aanvang van 1935 heeft voor de laatstbedoelde werkzaamheden het initiatief van den Heer J. A. Maris Wzn. een *voorloopig plan* doen ontstaan waarvan de uitvoering thans is aangevangen.

Ook de *erfpacht* zal nu waarschijnlijk spoedig een feit worden, nadat de Stichting — ten einde raad — uit haar uiterst beperkte middelen een jaarlijksche bijdrage van f 100. — in het wegenonderhoud heeft toegezegd.

Het gebruik van de *kazerne* is — na prijzenswaardig geduld van den Heer Maris — in een verder stadium van voorbereiding gekomen. Wij hopen ook daarover het volgend jaar goed nieuws te kunnen mededeelen.

Naarden (vervolg van 1933).

Nu de „exploitatie” der vestingwerken van *Willemsstad* wel niet lang meer op zich zal laten wachten, bestaat het plan, de in dit jaar door het bezoek op 5 Mei versterkte band tusschen „*Menno van Coehoorn*” en de vesting *Naarden* binnenkort zoo mogelijk nauwer aan te halen.

Maastricht (vervolg van 1933).

Met toestemming van de betrokken Departementen kon op de *Heemschuttentoonstelling* ook het fraai geteekende „*plan Cuypers*” worden vertoond, voor de samenstelling waarvan de Bestuursleden *Jhr. Ir. G. C. Six* en Majoor *Schukking* op 27 Januari met den ontwerper, te *Maastricht* in tegenwoordigheid van den Heer *J. Beumer*, Hoofdopzichter van Fortificatiën, de bij het Departement van Defensie nog als oefeningsterrein in gebruik zijnde oude vestinggronden bezichtigden, teneinde ze met de origineele teekeningen te vergelijken, foto's ervan te nemen, enz.

Den *Minister van Financiën* verzochten wij op 11 April telegrafisch, de beslissing op ons voorstel van 26 Augustus 1933 te willen bespoedigen.

Hierop is geantwoord, dat die beslissing binnenkort nog niet is te wachten.

Intusschen stelden wij het *Gemeentebestuur* in de gelegenheid het *plan-Cuypers* voor f 250.— van ons over te nemen, teneinde het voor de in bewerking zijnde uitbreidings- en bebouwings-ontwerpen van *Maastricht* te benutten. De *Gemeente* bleek echter voorshands geen uitgaven daarvoor te willen doen.

In den Heer *Ir. D. C. van Schaik* te *Maastricht*, die een belangrijke studie samenstelde over de geschiedenis der stad en van den *St. Pietersberg*, heeft de Stichting iemand gevonden, die ook voor hare belangen warm voelt.

Hulst (vervolg van 1933).

De onderhandelingen tot het verbeteren van de grachten zijn voorloopig stopgezet, omdat het *Gemeentebestuur* zich met de eischen door de andere eigenaren dier grachten gesteld, niet kon vereenigen.

In verband met de voltooiing van het uitbreidingsplan van *Hulst*, is inmiddels met den *Rijkswaterstaat* contact opgenomen voor een wijziging van het tracé van den nieuwen *Rijksweg*, welke thans nog te dicht buiten langs de *Westelijke vestingwallen* is geprojecteerd, zoodat hiervoor een gedeelte der gracht zou moeten worden gedempt.

Doesburg.

De *Hooge en Lage liniën*, te zamen vormende het *Retranchement bij Doesburg* hebben zich in 1934 in een, zeer ongekende, belangstelling van Regeering en publiek kunnen verheugen!

Nadat 26 Maart een artikel van de hand van den Heer *Cleyndert* in het Vaderland was verschenen, en de Secretaris eind April de aandacht van de Monumentencommissie op het gevaar, dat de wallen nog steeds liepen, had gevestigd, liet de Minister van Sociale Zaken op 2 Mei den Heer *Schukking* bij zich komen en verzocht hem, zoo mogelijk een oplossing te vinden, welke „beide partijen” zou kunnen bevredigen. Een bespreking te Doesburg werd op 15 Mei bepaald en hierin deed de Secretaris, mede namens den Heer *Cleyndert* (voor de Contactcommissie) en den Heer *Kok* (voor Heemschut) de vrij belangrijke concessie voor het gedeeltelijk afgraven van eenige achterwaarts gelegen wallen, teneinde den aanleg van een sportterrein mogelijk te maken. Ondanks deze toezegging wilde het Gemeentebestuur, daarin door een Lid van Gedeputeerde Staten gesteund, zich niet verbinden, de overige vestingwerken intact te laten.

In zijn rapport van 23 Mei werd dit door den Heer *Schukking* nochtans uitdrukkelijk als voorwaarde gesteld.

6 Juni verklaarde de Minister, geen bezwaar te moeten maken tegen het verlenen van subsidie aan het Gemeentebestuur, voor het slechtswerk gevraagd. Zijn Excellentie deelde hierbij aan zijn ambtgenoot van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen mede, reden te hebben om aan te nemen, dat het Gemeentebestuur zich bij de uitvoering zou houden aan het op de bijeenkomst van 15 Mei besprokene. In deze mededeeling, bevattende een, voor de historische vestinglinie zeer noodlottige beslissing (immers, het Gemeentebestuur had zich in feite tot niets verbonden) vond genoemde ambtgenoot aanleiding, het betrokken Gemeenteraadsbesluit voor schorsing voor te dragen.

Begin Juli bracht de *Rijkscommissie voor de Monumentenzorg* na een bezoek aan de wallen en een vruchteloze bespreking met de gemeentebestuur, aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen advies tot deze schorsing uit, o.m. betoogende, dat de historische, aesthetische en stedenbouwkundige waarde der vestinglinie eischt, dat zij in stand wordt gehouden.

Nadat de schorsing was uitgesproken, voorloopig tot 1 Januari 1935, is de publieke opinie voorgelicht, tevens om de eenzijdige meening dergenen, die slechting vóórstaan, als zou de gemeente *Doesburg* daartoe volledig in haar recht zijn, te bestrijden en daar tegenover het groote cultureele, dus Nederlandsche, belang, dat met het behoud der vestingwerken gemoeid is, op den voorgrond te stellen.

In Augustus verschenen in dien zin artikelen van *Dr. Jac. P. Thyse* in de *Kampioen* en van Majoor *Schukking* in de *Nieuwe Rotterdammer*.

Onze „tegenstanders” hadden echter ook niet stilgezeten en einde Juli reeds vermeldde de bladen, dat ruim 700 handteekeningen waren verzameld op het adres der ingezetenen van *Doesburg* voor slechting der wallen, welk stuk aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zou worden overhandigd bij zijn weldra te verwachten bezoek, waarbij Zijne Excellentie zich persoonlijk van den stand van zaken op de hoogte zou stellen.

Dat bezoek is intusschen eenige maanden verschoven en eerst op 5 October bezichtigde de Minister, vergezeld door zijn ambtgenoot van *Defensie*, wiens Departement nog eenige gedeelten der liniën in beheer heeft, de oude wallen.

Voor *Menno van Coehoorn* was het Hoofdbestuurslid, de Heer *Slicher* bij het bezoek tegenwoordig. Sindsdien is het schorsingsbesluit tot 1 Juli 1935 verlengd.

Nog steeds is onzerzijds de actie gaande, opdat de schorsing van het Gemeenteraadsbesluit in vernietiging worde omgezet. Van vele zijden, ook uit de Provincie *Gelderland* zelf, ontvangen wij daarbij krachtigen steun.

Moge de Ministerraad spoedig advies in den door onze Stichting en hare geestverwanten gewenschten zin, aan de Kroon uitbrengen.

Den Briel.

Door den loop van zaken te *Willemstad* en *Doesburg* is het Departement van Sociale zaken bij zijne op zich zelf lofwaardige bemoeiingen in zake *Werkverschaffing* met Rijkssubsidie aan de Gemeentebesturen, rekening gaan houden met het gevaar, dat cultuurmonumenten daarbij kan bedreigen.

Zoo trad in Februari de Heer *Meyer de Vries* van genoemd Departement met onzen Secretaris in overleg nopens een aanvraag van de Gemeente *Brielle*.

Deze voor onze historie zoo belangrijke vesting is ten deele nog in beheer bij *Defensie*. De Oostelijke wallen werden, na overgave aan het Departement van Financiën, in 1930 door de Gemeente gekocht, ten einde het oudheidkundig karakter dier gronden te bewaren en bebouwing tegen te gaan. Zij worden behoorlijk in stand gehouden en bij de koopacte is bedongen, dat wijzigingen aan de vestingwerken eerst mogen

geschieden na goedkeuring van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

De subsidieaanvraag betrof een voor Defensie minder belangrijk gedeelte van het nog in militair gebruik gebleven wallencomplex, omstreeks 1625 aangelegd en beoogde een afgraving nabij de Haven, teneinde naast de daar aanwezige steenen beer een grondaanvulling te kunnen maken voor het verkrijgen van een beteren toegangsweg naar de voormalige Havenbatterij.

Toen de Secretaris op 7 Maart de plaats bezocht, bleek het werk reeds gedeeltelijk te zijn uitgevoerd. In overleg met den Burgemeester en de Genie, is hij er nochtans in geslaagd de schade te beperken tot de reeds afgegraven courtine en de aansluitende bastionsflank te behouden. Voorts werden door hem aan den Burgemeester en in het advies, dat de Stichting aan den Minister van Sociale Zaken uitbracht, nog als objecten voor werkverschaffing te *Brielle* aanbevolen:

- 1°. Het verbeteren van het door kippen enz. vrij gehavende buitentalud der vestingwallen nabij de *Kaaiport* en
- 2°. het in beteren toestand brengen van het aardwerk van den bedekten weg voor de *Molenvest*.

Ten slotte was een bijkomend voordeel van het bezoek, dat de Majoor *Schukking*, in overleg met *Dr. Kalf* de aandacht van den Hoofdingenieur van den Provinciaal Waterstaat in *Zuid-Holland* heeft kunnen vestigen op het gevaar, dat de *Zuidelijke Vestingbeer* — met de daarop aanwezige twee torentjes of monniken — zou loopen bij ongewijzigde uitvoering van den nieuwen Provinciaal weg *Spijkenisse-Heenvliet-Brielle*.

De Hoofdingenieur, *Ir. L. T. van der Wal*, heeft zich bereid verklaard te bevorderen, dat de beer voor zoover mogelijk in den oorspronkelijken toestand zal worden behouden en daartoe tijdig te voren in overleg te zullen treden met onze Stichting en het Rijksbureau v/d. Monumentenzorg.

Schansen in Groningen, Friesland en Drente.

Het reeds in 1929 en 1930 door Notaris *Ottema* te *Leeuwarden* met onze Stichting opgenomen contact over deze kleinere vestingwerken van historische beteekenis, is in 1934 voortgezet (zie ook de jaarverslagen over 1932 en 1933 betreffende *Bekhof* en *Bellingwolde*).

In Augustus vroeg de Stichting „*Oud-Drenthe*” te Assen onze belang-

stelling, behalve voor het zg. Schultehuis te Diever, ook voor de *Swartendijksterschans* (bij *Een*, gemeente *Norg*).

Wij zonden 2 luchtfoto's, op ons verzoek door de Luchtvaartafdeeling te Soesterberg van deze schans gemaakt, en verzochten gegevens nopens grootte en profiel der wallen.

Naar genoemde Stichting ons nader berichtte, moet ook de *Schans* ten Oosten van *Emmen* voor behoud als vestingbouwkundig- en natuurmonument in aanmerking komen. Van eenige andere schansen in *Drente* zijn nog slechts resten aanwezig. Dit laatste geldt ook voor de meeste schansen der voormalige *Friesche Liniën* uit den tachtigjarigen oorlog en uit de jaren 1672 en 1673.

Aanwinsten.

Als gevolg van de deelname aan de Heemschuttentoonstelling kwam de Stichting in het bezit van een teekening, in 2 bladen en met verdere bijlagen, bevattende het ontwerp voor de restauratie van de voormalige *Bossche Fronten* te *Maastricht*, alsmede van een lichtkast met negen luchtfoto's (diapositieven) n.l. van de vestingwerken, te *Elburg*, *Hulst*, *Nieuwpoort*, *Philippine*, *Rammekens*, *Terneuzen*, *Tholen*, *Veere* en *Wierickerschans*.

De verzameling luchtfoto's van historische vestingwerken werd in den loop van het jaar uitgebreid tot 90 stuks, voorstellende ongeveer 50 oude vestingen en schansen.

Door tusschenkomst van den Opzichter van fortificatiën te Naarden werd een foto verworven van den gedenksteen uit 1676 (zie vorig Jaarverslag onder „Naarden”).

Van het Officieel *Italiaansch* Inlichtingsbureau voor Vreemdelingenverkeer te *Amsterdam* ontvingen wij 3 fraaie foto's betreffende de vrijmaking van de *Engelenburch* te *Rome*.

Door bemiddeling van den Heer *Docts. N. G. W. Luitsz* te *Hilversum* werd aangeschaft een foto-copie van de „Afbeeldingen der Stadt *Groningen* met de omliggende fortressen. 1652, door *E. Haubcis*. Hierop komen, behalve van de *Vesting Groningen*, plattegronden voor van: Het Huys *Lier-Oort*, *Delfzyl*, *Boertange*, *Apel* (redoute), *ten Hoole* (redoute), *Coevorden*, de *Bellingwolder-* (of *Oude*) *Schans* en de *Lang Acker-* (of *Nieuwe*) *Schans*.

De Heer Frans de Groodt te *Cantecroy* bij *Antwerpen* vereerde ons

met een exemplaar van zijn mooi geïllustreerde studie over het *Kasteel Cantecroy*.

De Directeur van het *Koninklijk Penningkabinet* schonk aan onze Stichting de 2 deelen van den geïllustreerden *Catalogus der Nederlandsche en op Nederland betrekking hebbende gedenkpenningen*.

Van den Heer *J. Th. Boelen*, lid van ons *Dagelijksch Bestuur*, werd een foto ontvangen van een schilderij, voorstellende *Veere* met de oude omwalling, gezien van de zeezijde, geschilderd door *Engel Hogerheide* in 1790.

De Majoor *F. E. van der Staay*, Eerstaanwezend Ingenieur te *Arnhem*, vervaardigde een serie foto's van de vestinglinie bij *Doesburg*, waarvan een stel afdrukken ons door den Heer *W. R. A. Slicher* werd aangeboden.

De Heer *F. A. J. Vermeulen* schonk ons 83 fraaie foto's van oude Italiaansche vestingwerken, door hem ontvangen van den Heer *Dr. E. Morpurgo* te *Amsterdam*.

Studiecommissie.

Met de, in het Jaarverslag over 1933 vermelde werkzaamheden, werd voortgegaan. Van het *Nederlandsch Legermuseum* werd hierbij voorlichting ontvangen.

De Voorzitter der Commissie, Generaal-Majoor b.d. *F. A. Hoefer*, vervolgde, als Directeur van genoemd Museum, zijn arbeid, van zoo groot belang voor de Stichting en bestaande in het maken van aantekeningen uit werken over versterkingskunst in het algemeen en de vestingwerken van Nederlandsche steden in het bijzonder, alsook in het verzamelen van gegevens over Vestingbouwkundigen.

Het lid *W. H. Schukking* bestudeerde meer in het bijzonder bepaalde tijdperken uit de geschiedenis der vestingen *Hulst*, *Doesburg*, *Maastricht*, *Naarden* en *Alkmaar* en het leven en de geschriften van de Ingenieurs *Simon Stevin*, *Adriaan Anthonisz*, *Adriaan Metius*, *Samuel Marolois*, *Frans van Schooten Sr. en Jr.*, *Petrus van Schooten* en *Henrick Ruse*.

Het lid *L. J. Spanjaardt Speckman* registreerde de ligging der historische vestingwerken in *Nederland* (een 160-tal) op de kaart 1 : 200,000.

Het lid *F. A. J. Vermeulen* werkte aan de bibliografie voor wat *Zee-land* betreft en maakt een aanvang met de bestudeering van *Italiaansche Vestingbouwkundigen*, van belang voor *Nederland*.

Besluit.

Zoals reeds in den aanhef van dit verslag werd opgemerkt, is in 1934 nog slechts weinig in vervulling gegaan van wat het voorafgaand jaar te hopen had overgelaten.

Vertrouwende echter in de welwillende belangstelling en steun, welke ons reeds van zoovele zijden is betoond, meent ondergeteekende, dat wij, gesterkt ook door het besef der schoone roeping der Stichting *Menno van Coehoorn*, de toekomst met een gepast optimisme kunnen tegemoet zien.

's-Gravenhage, Maart/April 1935.

De Secretaris,

W. H. SCHUKKING.

Goedgekeurd door het Dagelijksch Bestuur,

De Voorzitter,

C. J. SNIJDERS.

De Secretaris,

W. H. SCHUKKING.

BIJLAGE VAN HET JAARVERSLAG OVER 1934.

Overzicht van de inzending op de Heemschuttentoonstelling.

A. *Maquettes*. (Ned. Legermuseum Doorwerth).

1. Groote maquette van de Vesting *Naarden*;
2. Groot model van het versterkingsstelsel van Menno van Coehoorn (3e manier);
3. Kleine maquettes van de vestingen:
den Briel, Geertruidenberg, Gorinchem, Hellevoetsluis, Heusden, Klundert, Loevestein, Nieuwpoort, Schoonhoven, Wierickerschans, Willemstad, Woerden en Woudrichem;
(toegeschreven aan Louis Paen, einde 17e eeuw).
4. Twee modellen van veldverschansingen, „formé pour l'instruction de „son Altesse Sérénissime Monseigneur *Guillaume V* Prince de Orange et de Nassau..... par l'ingenieur *Lotsy*. 1766.”

B. *Prenten en teekeningen*. (Rijksprentenkabinet Amsterdam en anderen.)

Vesting, Fort enz.	Omschrijving, Jaartal enz.	Cat. Muller
den Briel	Profiel, uit C. Bouttats Sc. naar Joan Peeters del. Thooneel der Steden ende Sterckten ... Aug. 1674	—
Dokkum	Profiel uit Bouttats-Peeters	—
Elburg	Gekleurde plattegrond-teekening No. 97a	—
Heusden	Profiel-gravure van Theod. Matham 1625 met onderschrift (gedicht).	1526

Vesting, Fort enz.	Omschrijving, Jaartal enz.	Cat. Muller
Hulst met omliggende forten	Groote platte grond, in 4 bladen van het beleg van 1645, door Frederik Hendrik (door A. Santvoort).	1903
Hulst	Profiel uit Bouttats-Peeters.	—
Maastricht	Opticaprent: Siège de Maastricht par les troupes de France 1748.	—
Middelburg	Plattegrond uit: Guicciardini ± 1600.	—
Naarden	Profiel uit Bouttats-Peeters.	—
Fort Rammekens	Plattegrond, gedrukt bij F. de Wit.	—
Idem	Gezicht op „Het Kasteel Rammekens” (Ets van M. Sallieth naar D. de Jong 1782).	—
Wierickerschans	Profiel (1749).	—
Zaltbommel	Plattegrond-teekening van het beleg van 1599 (door L. Cornelisz).	—
Idem	Plattegrond en profiel uit: van Sligtenhorst, Geldersse Geschiedenissen (1653).	—
Hulst	Gekleurde plattegrond uit Bleau Toonneel der Steden 1649.	Ingezonden door den Secretaris.
Willemstad	Idem.	Idem.
Idem	Profiel: Willem Stad uit Zee te zien 1743 (C. Pronk del.)	Idem
Idem.	Verschillende gravures en silhouetten uit: Pieter van Oldenborgh:	

Vesting, Fort enz.	Omschrijving, Jaartal enz.	Cat. Muller
	De Belegering en Verdediging van de Willemstad in Maart 1793.	Ingezonden door het Gemeentebestuur van <i>Willemstad</i> .
Naarden	Album met 6 lithografieën van de vesting door <i>S. Moulijn</i> .	Uitgave der Stichting Menno van Coehoorn.
<i>C. Boekwerken e.d.</i> <i>Simon Stevin</i>	Stercktenbouwingh (Amsterdam 1624)	Ingezonden door Bibl. K. M. A. Breda.
<i>Samuel Marolois</i>	Stercktenbouwingh of Fortificatie (Amsterdam 1627).	Ingezonden door den Secretaris.
<i>Menno, Baron van Coehoorn.</i>	Nieuwe Vestingbouw, op een nate of lage Horisont (Leeuwarden 1702).	Idem.
<i>Pieter van Oldenborgh.</i> <i>Mr. A. Loosjes.</i> <i>Plan van Vestingen</i>	De Belegering en verdediging van de Willemstad in Maart 1793. Stadspoorten en muurtorens. Maastricht M. 43a	Ingezonden door het Departement van Defensie.

D. Gedenkpenningen. (Koninklijk Penningkabinet 's-Gravenhage.)

Jaartal	VOORSTELLING; VESTING, ENZ.	No. v/d Catalogus van Ned. Gedenkpenningen.
1574	Ontzet van Leiden	281
1579	Maastricht door Parma ingenomen	324

Jaartal	VOORSTELLING; VESTING, ENZ.	No. v/d Catalogus van Ned. Geden- penningen.
1580	Het slechten van de Kasteelen te Leeuwarden, Harlingen en Stavoren	327
1581	Verdediging schans te Bomsterzyl (Gr.)	338
1590	Innemings van Breda (eerepenning)	372
1593	Beleg van Geertruidenberg	382
1594	Ontzet van Coevorden en innemen van Groningen door Prins Maurits	388
1596	Innemings van Hulst door de Spanjaarden	398
1600	Overwinning bij Nieuwpoort en verovering van de Schans te St. Andries	442
1622	Bergen op Zoom ontzet door Prins Maurits	561
1625	Breda (Beleg Spinola) legpenning	—
1629	's-Hertogenbosch ingenomen en Wezel ver-rast	605
1632	Maastricht door Frederik Hendrik hernomen	631
1637	Breda door Frederik Hendrik ingenomen (met de inkomsten van 1590 en 1625)	653
1644	Sas van Gent ingenomen	689
1645	Hulst ingenomen	697
1660	Henrick Ruse en de vesting Harburg	894
1672	Rabenhaupt en het innemen van Coevorden	1116
1672	Beleg van Groningen en innemen van Coevorden	1117
1673	Nieuweschans door Rabenhaupt stormenderhand ingenomen	1159
1673	Beleg van Naarden	aanw. 1930
1674	Grave door Prins Willem III ingenomen	1190
1695	Op het heroveren van Namen	1796
1703	Ter eere van Menno Baron van Coehoorn bij het innemen van Bonn	2023

E. *GEZICHTEN OP VESTINGEN*. (Foto's van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg.)
Willemstad (7 foto's).
Naarden (11 foto's).
Hulst (2 foto's).

F. *LUCHTFOTO'S* (Militaire Luchtvaartafdeeling *Soesterberg*).
Platte gronden en panorama-foto's van:
Groenlo, Heumensche Schans, Kampen, Leiden, Mookerschans, Middelburg, Willemstad en Zwolle;
Diapositieven van idem van:
Elburg, Hulst, Nieuwpoort, Philippine, Fort Rammekens, Terneuzen, Tholen, Veere en de Wierickerschans.
Voorts 2 *K.L.M.*-foto's van *Naarden* (Inzending *Amsterd. Burgerwacht*).

G. *ONTWERPEN VAN RESTAURATIES*, enz.

1. Ontwerp, gemaakt door het Architectenbureau Joseph en Pierre Cuypers te Roermond-Amsterdam, voor het inrichten van een Volkspark op de voormalige Bossche Fronten te Maastricht, bestaande uit:
2 groote plattegrond-teekeningen (wegen, beplanting enz.);
4 foto's van den bestaanden toestand;
3 gekleurde teekeningen (copieën van de oorspronkelijke besteksteekeningen van 1775).
2. Ontwerp door den Architect *A. L. Oger* van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg (Juli 1933) voor de herstelling van twee steenen monniken op den vestingbeer nabij de voormalige *Amsterdamsche Poort te Naarden* (inzend. Rijksbur. v/d. Mon.zorg).
3. Foto van de gedenksteen van 1676 te *Naarden*, bij de herstelling sub 2 weder te plaatsen.

H. *VESTINGBOUWKUNDIGEN*.

(Zie ook bij „D” gedenkpenningen van 1660 en 1703).

1. *Simon Stevin* (1548—1620) naar het schilderij in de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te *Leiden*.
2. *Menno van Coehoorn* (1641—1704) Gravure naar het schilderij van *Netscher*.
(Inzendingen *Majoor Schukking*).

STICHTING MENNO VAN COEHOORN.

JAARVERSLAG OVER 1935.

Inleiding.

Het afgelopen jaar zag de bezegeling van lange onderhandelingen: de Staat der Nederlanden gaf aan de Stichting de opgeheven vestingwerken van *Willemstad* in erfpacht.

De groote belangstelling in dit, ons eerste, bezit uitte zich in een gezamenlijk bezoek van onze leden en begunstigers en die van den *Nederlandschen Oudheidkundigen Bond*. Daar echter het ledental der Stichting maar langzaam toenam en finantieele steun van Overheidswege nog steeds uitbleef, konden begrijpelijkerwijs nog geen uitgaven van eenig belang voor de restauratie en exploitatie van het Vestingmonument worden gedaan. Wij denken echter in 1936 — zij het in voorzichtig tempo — daarmede te beginnen.

Voor de bewaring van vele andere historische vestingwerken werd de hulp en het advies der Stichting ingeroepen, zooals hierna moge blijken.

Helaas zag onze energieke Voorzitter, Zijne Excellentie Generaal b.d. *C. J. Sijnders* zich genoodzaakt, voor zijn functie te bedanken. Wegens zijn groote verdiensten jegens de Stichting, die hij gedurende ruim zeven jaar heeft geleid, werd hij tot haar *Eerevoorzitter* benoemd. Het stemt ons Bestuur tot groote voldoening dat de Generaal ons in de gelegenheid heeft willen stellen, dit Jaarverslag met zijn beeltenis te versieren.

Besturen en Commissiën.

In het Hoofdbestuur werd Generaal *C. J. Sijnders* als lid herkozen. Z. Exc. trad als Voorzitter af en werd in die functie vervangen door den Heer *W. R. A. Slicher*, Generaal-Majoor der Genie b.d. en lid van het Hoofdbestuur. Tevoren was bericht ingekomen van den Generaal-Majoor tit. *F. A. Hoefler*, aangezocht voor het Voorzitterschap, dat hij zich daarvoor niet candidaat wenschte te stellen.

In het Dagelijksch Bestuur werd de Heer *J. Th. Boelen* als lid her-

kozen, terwijl als nieuw lid van het Hoofdbestuur werd benoemd de Heer *H. Cleijndert Azn. te 's-Gravenhage*.

Bij zijn aftreden als Voorzitter werd de Heer *Snijders* door den Heer *J. A. Maris Wzn.* namens de leden der Stichting, door den Ondervoorzitter, den Heer *Boelen*, namens het Dagelijksch Bestuur en door den Secretaris met een persoonlijk woord, gehuldigd en dank betuigd, waarna *Z.Exc.* door het Hoofdbestuur met algemeene stemmen tot *Eerevoorzitter* der Stichting werd benoemd.

Mede wegens het verzoek van den Heer *van Leur* om ontheffing van zijn bemoeiingen met de Stichting werd, ingevolge besluit van het Dagelijksch Bestuur ter vergadering van 25 October, het *Secretariaat* der Stichting verplaatst naar *Utrecht* (Mauritsstraat 90) terwijl het adres van den *Penningmeester* en de *Administratie* werd: *N.Z. Voorburgwal 330 te Amsterdam C.*

Statuten en Huishoudelijk reglement.

Op de Jaarvergadering werd artikel 5 van het Huishoudelijk reglement aangevuld met de bepaling, dat het Dagelijksch Bestuur bevoegd is, correspondenten aan te stellen en artikel 7 met een zinsnede, luidende: „In „bijzondere gevallen kan het Dagelijksch Bestuur afwijking van ge„noemde bedragen toestaan”.

Leden, donateurs en begunstigers.

Na de opgave in het Jaarverslag over 1934 traden tot de Stichting toe: als donateur de Gemeente *Maastricht*; als begunstiger de Heeren *J. Slicher, C. ter Poorten* en *J. G. Schippers te Amsterdam, B. Kuipers te Dordrecht, Jhr. Mr. D. P. M. Graswinckel te 's-Gravenhage, Dr. N. van der Walle te Oegstgeest, Dr. J. W. Wijn te Soest, J. H. Dane Kzn., C. de Rooij en L. J. C. Maris te Willemstad, H. L. van Royen te Amersfoort* en *J. Sibinga Mulder te Tarakan (N.O.I.)* terwijl de Heer *H. L. van Oordt, Luitenant-Generaal b.d. te 's-Gravenhage* ons door den dood ontviel.

De Stichting telt thans 20 donateurs en 81 begunstigers.

Finantieele toestand.

Overzicht boekjaar 1935.

Onderwerp.	Kosten.	Baten.
Contributies	—	f 624.55
Diversen	f 96.95	—
Diverse baten	—	- 25.—
Willemstad	- 72.99	—
Secretariaat	- 251.19	—
Propaganda	- 45.60	—
Bijdragen en contributies aan derden	- 15.—	—
Reis- en verblijfkosten	- 96.83	—
Batig saldo	- 70.99	—
	f 649.55	f 649.55

Toelichting.

Nu de Stichting haar werkzaamheden langzamerhand heeft uitgebreid en haar eerste Vesting in erfpacht heeft verkregen, is het noodzakelijk gebleken, de administratie meer volgens boekhoudkundig juiste principes in te richten.

Hierdoor was het noodig, het saldo van het vorige jaar in andere posten te verwerken.

Vergaderingen, bezoeken, afvaardigingen, enz.

Het Hoofdbestuur vergaderde te *Amsterdam* op 12 Juni, het Dage-lijksch Bestuur op 2 Februari, 26 April, 25 October en 21 December.

Aan de Vergaderingen op 2 Februari en 26 April werd tevens deel-genomen door den Heer *Slicher*, aan die op 25 October door den Heer *Cleijndert*.

Het Dagelijksch Bestuur, al of niet voltallig, bezocht een 3-tal malen *Willemstad*, voorts *Muiden* en verschillende historische vestingwerken in *Noord-Brabant*, *Drente* en *Overijssel*, terwijl de Secretaris bovendien te *Alkmaar*, *Leeuwarden*, *Sas van Gent* en *Veere* bezichtigde wat daar nog van de wallen, grachten en andere fortificaties is overgebleven.

Voor de bijzonderheden van die reizen en de bespreking van het Dage-lijksch Bestuur met den Burgemeester van *Naarden* wordt naar de be-trokken hoofdstukken verwezen.

De Bestuursleden *Jhr. Six*, *A. A. Kok* en *H. Cleijndert Azn.* vertegen-woordigden de Stichting op het Congres der Vereeniging voor Natuur-en Stedenschoon te *Antwerpen*, in October gehouden.

Lidmaatschappen en aanverwante vereenigen.

De Secretaris nam voor de Stichting zitting als lid van de *Commissie ter Bevordering van de Heemschutgedachte onder de Jeugd.*

Deelname aan tentoonstellingen en andere propaganda.

Op bescheiden schaal werd door de Stichting deelgenomen aan de ten-toonstelling „Mooi Nederland”, georganiseerd door de Algemeene Nederlandsche Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer, van 7—19 Mei in de Apollohal te Amsterdam. De Heer *Six* arrangeerde een inzending, in hoofdzaak bestaande uit lucht- en andere foto's van historische vestingwerken.

Wat de verdere propaganda betreft, vermelden wij:

- 1e. de toezending van het Jaarverslag 1934 en andere drukwerken der Stichting aan verschillende dagbladen en andere belangstellenden;
- 2e. de lezing op 12 Februari door den Secretaris gehouden voor de Ver-eeniging „*De Sphinx*” te 's-Gravenhage over: „*De Oud-Nederland-sche Vestingbouwkunst; Ontwikkeling en toepassingen. Hendrick „Ruse als voorlooper van de nieuwe School*”;
- 3e. het vraagesprek tusschen den Redacteur van „*De Kampioen, Or-gaan van den A.N.W.B., Toeristenbond voor Nederland*” en den Secretaris der Stichting, waarvan het geïllustreerde verslag verscheen in het nummer van 15 Juni van dat weekblad en dat in het nummer van 6 Juli een polemiek uitlokte over: „*Naarden, „Menno van Coe-,hoorn” en Monumentenzorg.*”
- 4e. de *geïllustreerde brochure over Willemstad*, bij gelegenheid van de excursie van 5 September uitgegeven, in ruime oplaag gedrukt en aan alle leden en begunstigers verstrekt; extra-exemplaren zijn tegen be-taling van tenminste f 0.15 per stuk franco verkrijgbaar bij het Se-cretariaat.
- 5e. de instelling van correspondentschappen, reeds eerder vermeld.

Tenslotte is in December aan alle leden, donateurs en begunstigers een mededeeling toegezonden, waarin — naast andere zaken — ter kennis is gebracht, dat de prijs van het album met 6 lithografieën van „De Wal-„len van Naarden” door S. Moulijn inmiddels tot f 10.— is verlaagd en het album desgewenscht op zicht zal worden gezonden.

Bemoeiingen van de Stichting, tot het behoud en de verzorging van historische vestingwerken.

A l g e m e e n.

Een herhaald verzoek aan Z.Exc. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen om althans in 1936 over een Rijkssubsidie te mogen beschikken, werd beantwoord met de mededeeling dat daarop alderminst te rekenen valt, aangezien „de ernst van dezen tijd zich tegen „nieuwe uitgaven verzet”.

Moreele steun aan en belangstelling voor onzen arbeid mochten wij van genoemden Minister, in het bijzonder van den Chef der Afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Departement, ruimschoots ontvangen. Ook bij het Departement van Sociale Zaken — voor wat aanvragen tot Werkverschaffing betreft — was dit het geval en uit een correspondentie met Z.Exc. den Minister van Financiën terzake van het in erfpacht uitgeven, ter slooping, van een vestingwal te *Muiden* (zie blz. 29) bleek ons, dat de Afdeeling Domeinen in beginsel sympathie koestert voor het door onze Stichting voorgestane doel en bereid is om, met betrekking tot voormalige vestinggronden, zooveel mogelijk met de belangen der Stichting rekening te houden.

Op voorstel van het nieuwe Hoofdbestuurslid, den Heer *Cleijndert*, werden in het verslagjaar voorts de eerste stappen gedaan, om voor de zoo noodige verzorging van het *natuur- en landschapsschoon* van oude vestingwerken deskundig advies in te winnen van enkele der vele, meest Provinciale, Schoonheidscommissies, welke ons land rijk is (zie hierna onder: *Willemstad*, *Geertruidenberg*, *Ootmarsum* en Schans bij *Hoogland*).

W i l l e m s t a d (vervolg van 1934).

In de maand Juni 1935 werd de akte onderteekend, waarbij de Staat der Nederlanden voor een tijdvak van dertig jaar (ingaaende 1 Januari 1935) aan de Stichting het grootste gedeelte van de Militaire Staatsgronden en wateren, behoorende tot de voormalige vesting *Willemstad*

in erfpacht heeft gegeven. Uit de voorwaarden, waaronder die uitgifte is geschied, halen wij het volgende aan:

Artikel 2.

De Stichting mag den erfpachtsgrond uitsluitend gebruiken om de daarop gelegen Vestingwerken als cultuurhistorisch gedenkteeken te bewaren en in stand te houden.

De Stichting mag die gronden voorwaardelijk voor het publiek toegankelijk en ter bezichtiging stellen, mits door haar of van harentwege tegen schending en beschadiging de noodige maatregelen worden genomen als nader in deze akte omschreven.

Artikel 3.

(Betreft het onderhoud van den grond met beplantingen, afsluitingen, enz. door de Stichting.)

Artikel 4.

De Stichting is gerechtigd op den erfpachtsgrond te doen aanleggen wandelpaden, trappen en toegangen, voorts afsluitingen en rustbanken te doen stellen alsmede andere dergelijke kleine werken te doen uitvoeren, een en ander voor zoover noodig in verband met het voorwaardelijk voor het publiek toegankelijk en ter bezichtiging stellen als bedoeld in het tweede lid van art. 2.

Voor meer beteekenende wijzigingen van de op den erfpachtsgrond gelegen vestingwerken, alsmede voor het stellen van gebouwen en getimmerten op de erfpachtsgrond, zijn afzonderlijke vergunningen van den Minister van Defensie vereischt. Deze vergunningen moeten door de Stichting bij dien Minister worden aangevraagd, bij welke aanvraag moet blijken van de instemming van het Gemeentebestuur van *Willemstad*.

De in het eerste en tweede lid van dit artikel genoemde werken mogen niet worden uitgevoerd dan volgens ontwerpen, die zijn goedgekeurd door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Artikel 5.

De op den erfpachtsgrond gelegen, voor het publiek verkeer opengestelde wegen moeten tot dat doel bestemd blijven. Overigens blijft de toegang van het publiek tot den erfpachtsgrond beperkt tot de wandelwegen en paden, de rust- en uitzichtplaatsen en de daarheen leidende toegangen, opritten en trappen.

Het toezicht hierop, alsmede het toezicht noodig ter voorkoming van schending en beschadiging van de op den erfpachtsgrond gelegen vestingwerken, met inbegrip van beplantingen, begroeiingen en afsluitingen, wordt uitgeoefend door of vanwege de Stichting; dit toezicht moet geschieden zonder kosten voor den Staat, hetzij door één of meer betrouwbare, in dienst der Stichting zijnde personen, hetzij, door de Stichting daartoe aangezocht, door de zorgen van het Hoofd der Gemeentepolitie te *Willemstad*.

Artikel 6.

De thans nog loopende pachtvereenkomsten en verleende vergunningen, betrekking hebbende op den erfpachtgrond, blijven gehandhaafd. De door die pach-

ters en vergunninghouders verschuldigde pachten, vergoedingen en recognities zijn van 1 Januari 1935 af tot aan het einde van het erfpachtsrecht ten voordeele van de Stichting.

.

Artikel 7.

(Betreft grondbelasting en andere lasten, door de Stichting te betalen)

Artikel 9.

(Betreft door de Stichting te maken afscheidingen.)

Artikel 12.

(Betreft de betaling, door de Stichting, van f 100.— als aandeel in de kosten van onderhoud van den buitensingelweg.)

Nog vóórdát de akte was gesloten, had de Minister van Sociale Zaken erin toegestemd dat het aanleggen van een wandelpad op de wallen en eenige bijbehorende werken, als door de Nederlandsche Heidemaatschappij in het begin des jaars ontworpen en begroot, in werkverschaffing zouden worden uitgevoerd.

In April werd, onder algemeen toezicht van den Heer *Maris* namens de Stichting, met het werk begonnen, doch na ongeveer een maand moest het wegens gebrek aan werkkrachten worden gestaakt.

De aanleg der paden, welke dientengevolge nog in onafgewerkten toestand verkeerden, zal in 1936 opnieuw, evenals die van de bijbehorende werken als trappen, afscheidingen, enz. onderhanden worden genomen en, zoodra fondsen beschikbaar komen, tevens eenige andere verbeteringen, welke zullen dienen om het publiek meer van de schoonheid der vesting te doen genieten. Voor deze verbeteringen werden reeds in Augustus 1935 eenige, door het Rijksbureau voor de Monumentenzorg goedgekeurde ontwerpen van de hand van den Heer *C. de Rooij*, architect te *Willemstad*, vergezeld van een kostenopgave, aan het College van Gedeputeerde Staten van *Noord-Brabant* aangeboden met verzoek, voor de uitvoering dier werken een subsidie te mogen ontvangen. Het College heeft echter voorshands geen genoegzame aanleiding kunnen vinden, op ons verzoek in te gaan.

Inmiddels had op 5 September de reeds vermelde excursie naar *Willemstad* plaats, waaraan deelnamen: voor den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond ongeveer 20 en voor „Menno van Coehoorn” ongeveer 15 personen. Ofschoon niet door het weder begunstigd, slaagde het be-

zoek in alle opzichten. Het gezelschap, dat grootendeels per autobus uit *Rotterdam* en per Numansdorpsche veerboot, de vesting binnenkwam, werd op feestelijke wijze op het Raadhuis door Burgemeester *Van der Veen* ontvangen en toegesproken, waarna deelnemers en gemeente-autoriteiten zich aan een Brabantschen koffiemaaltijd in Hotel Bellevue verenigden. Daarbij voerden het woord: de Voorzitter van „Menno van Coehoorn”, die de plannen der Stichting met Willemstad ontvouwde, de Eere-Voorzitter, Generaal *Snijders*, die uiteenzette dat de kennis en het behoud van oude vestingwerken een algemeen volksbelang beteekenen en eerbied kweken voor hen, die ons zijn voorgegaan, en tenslotte de Heer *J. A. Maris Wzn.* die aan de gasten de verzekering gaf van Willemstad's dankbaarheid voor hetgeen de Stichting reeds verrichte en nog doen zal.

Vervolgens werden de vestingwerken bezichtigd alsook de Protestant-sche Kerk en eenige andere gebouwen.

De terugreis had plaats over *Klundert*, alwaar de Burgemeester *Mr. P. N. Höweler* het gezelschap in het Raadhuis welkom heette en het fraaie gebouw van buiten en binnen vertoonde, na in een toespraak de beteekenis der voormalige vesting *Klundert* en van de nog aanwezige overblijfselen daarvan (het kroonwerk *Suikerberg*) te hebben uiteengezet.

Aan het oude Kazernegebouw te *Willemstad* kon helaas nog geen bestemming worden gegeven. Gaarne hadden wij het als Jeugdherberg zien ingericht, maar de Nederlandsche Jeugdherbergcentrale heeft daartoe vooralsnog niet kunnen besluiten, zoodat het reeds ten deele afgebroken gebouw thans wel geheel gesloopt zal worden.

De verbetering van de beplantingen der wallen en singels wordt van deskundige zijde onderzocht.

Moge 1936 een vruchtbaar jaar zijn voor de exploitatie — ten bate ook van de Gemeente *Willemstad* — van deze historische vesting!

Naarden (vervolg van 1934).

De Burgemeesters-wisseling te *Naarden* was aanleiding, dat het Bestuur het — in afwachting van de tot standkoming der regeling betreffende *Willemstad* — tijdelijk verloren contact weder heeft opgevat.

Gebleken was dat de Heer *Boddens Hosang* voor het historisch verleden van zijn nieuwe gemeente gevoelde, en dit werd bevestigd bij het aangename onderhoud dat het Dagelijksch Bestuur der Stichting op 25 October met *Z.E.A.* mocht hebben. Bij die bespreking, welke slechts

een voorloopig karakter droeg, kwamen reeds belangrijke punten (van overeenkomst en van verschil) aan de orde, waarover uiteraard de beslissing nog wel eenigen tijd op zich zal laten wachten.

Maastricht (vervolg van 1934).

De zoo veelzijdige aangelegenheid der „Bossche Fronten” kwam in 1935 niet veel verder. De hoop blijft in dit opzicht op „Domeinen” gevestigd.

De Bond *Heemschut* vroeg onze aandacht voor de reeds begonnen afbraak van een gedeelte van de eerste ommuring, uit 1229, een nog behouden gebleven fragment tegenover den, eenige jaren geleden afgebroken toren van de Tweebergenpoort. Ondanks pogingen van de Plaatselijke Monumentencommissie kon de slooping niet belet worden, daar de muur particulier bezit was en plaats moest maken voor huizenbouw.

Zulke dingen blijven mogelijk zoolang er nog geen *Monumentenwet* bestaat! Intusschen is het ontwerp voor een zoodanige wet in bewerking.

Het mooi gelegen oude *Fort St. Pieter* uit de eerste jaren der 18e eeuw en gedeeltelijk in vervallen staat, kreeg een nieuwe bestemming, n.l. recreatie-oord voor de Maastrichtenaren. In werkverschaffing met Rijks-subsidie worden o.m. de droge grachten in den ouden staat hersteld en aan de Noordzijde een terras aangelegd. Op advies van de Stichting zal dit terras een bastion-vormig tracé verkrijgen.

De Gemeente *Maastricht* is onlangs tot de donateurs der Stichting toegetreden.

Hulst (vervolg van 1934).

Het overleg met den Rijkswaterstaat over het gewenschte tracé der wegomlegging werd verder voorbereid; een partieel uitbreidingsplan, met dat tracé verband houdende, kwam intusschen gereed.

Doesburg (vervolg van 1934).

Hoewel de schorsing van het Raadsbesluit tot slechting der wallen niet door vernietiging is gevolgd, (ondanks de adressen aan de Regeering, waarmede o.a. de Vereeniging Hendrick de Keijzer en het Geldersch Genootschap voor de Schoonheid van Stad en Land onze actie steunden) schijnt er toch bij het Gemeentebestuur een kentering te zijn ingetreden in dien zin dat men met de slechting geen haast meer maakt en tegen nader overleg met het Rijk geen bezwaar heeft.

De publieke opinie is onderwijl op uitstekende wijze voorgelicht door

de *Doesburgsche Courant*, wier Redacteur-uitgever wij hier gaarne dank brengen voor zijn zoo lezenswaardige en juist gestelde artikelen.

Den Briel (vervolg van 1934).

Nopens den aanleg van een sportterrein nabij de voormalige *Havenbatterij*, als object van werkverschaffing aan jeugdige werklozen, trad het Departement van Sociale Zaken met de Stichting in verbinding. Bezwaren tegen het bedoelde werk dat geheel buiten de batterij zou worden uitgevoerd, bleken niet te bestaan.

Schansen in Drente (vervolg van 1934).

Het overleg met de Stichting „*Oud-Drenthe*” werd voortgezet en leidde tot een gemeenschappelijke auto-excursie op 8 Augustus, waarbij werden bezichtigd: de *Swartendijksterschans*, de *Emmerschans* en de *Werken bij de Katshaar* (nabij *Schoonebeek*) een laat-18e-eeuwsch hoornwerk met achtergelegen redoute. Beide eerstgenoemde schansen zijn reeds grootendeels door „*Oud-Drenthe*” in eigendom verworven. De restauratie van een en ander werd op het terrein besproken, terwijl luchtfoto's op ons verzoek door de Militaire Luchtvaartafdeeling werden gemaakt en copieën van teekeningen uit het Genie-archief vervaardigd ter nadere bestudeering.

Muiden.

Op 10 April had, wederom in overleg met den Bond *Heemschut*, naar aanleiding van courantenberichten over het slechten van den Westelijken vestingwal van *Muiden*, een bezichtiging aldaar plaats, gevolgd door een bespreking met den Burgemeester. Helaas bleek het niet mogelijk, een oplossing te vinden waarbij het betrokken walgedeelte kon blijven bestaan zonder de Gemeente in moeilijkheden te brengen. Wij hebben derhalve in de afbraak moeten berusten, maar protesteerden, in het reeds vermelde schrijven, bij den Minister van Financiën.

Schansen enz. in Twente.

Ons Bestuurslid, de Heer *Cleijndert* en de Bond *Heemschut* vroegen ongeveer tegelijkertijd ons advies over een persbericht betreffende „de Wallen van *Ootmarsum*”.

Een bezoek op 4 October, tezamen met Ir. *W. P. C. Knuttel*, Secretaris-Penningmeester van de Landschapscommissie van de Stichting *Het Oversticht*, had tot gevolg dat de oude rondweg (een wal bleek niet meer

aanwezig te zijn) op vakkundige wijze zal worden verbeterd, waardoor het historische stadje zeker in aanzien zal winnen. (Zie ook *Heemschut*, Januari 1936).

Tevens werden bezocht de *Huneborg*, een vroeg-Middeleeuwsche aarden vesterking en de Oud-Nederlandsche *Harrevelder Schans* aan de Buurserbeek bij *Haaksbergen*. Van beide schansen is het behoud verzekerd; zij zijn n.l. eigendom van de Vereeniging „Oudheidkamer Twente” resp. van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten. (Zie ook *Heemschut*, April 1936.)

Vestingwerken in Zeeland.

De burgemeester van *Veere* verzocht onzen steun voor de bewaring van de aldaar nog aanwezige vestingwerken. Bij een voorloopig bezoek dat de Secretaris der Stichting in September aan *Veere* bracht, bleken die werken nog zeer belangrijk te zijn, zoodat nader overleg heeft plaats gehad. Er zal echter in de eerste plaats geld noodig zijn voor den aankoop van een deel der wallen.

Door het Departement van Sociale Zaken om advies gevraagd, maakte de Secretaris in Maart, na overleg met den Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, een reis naar *Sas van Gent*. Het eenigste overblijfsel van belang bleek een gekazematteerd gebouw uit 1696. Ondanks het advies om de slooping hiervan (in werkverschaffing) te verbieden, heeft het Gemeentebestuur het gebouw toch — terwille van vermeende verkeerseischen — door gedeeltelijke afbraak onherstelbaar gschonden!

Omtrent andere historische vestingwerken (*Retranchement*, *Ter Neuzen*, enz.) zal het volgend jaarverslag mededeelingen bevatten.

Vestingwerken in Noordbrabant.

Eveneens op verzoek van Sociale Zaken brachten de Voorzitter en de Secretaris tezamen met den Heer *Cleijndert* op 15 April een bezoek aan *Geertruidenberg*, de in de nabijheid gelegen werken bij *Steelhoven* (waarvoor slechting in werkverschaffing was gevraagd) en eenige andere schansen en liniën.

In *Geertruidenberg* bleken belangrijke resten over te zijn, waarvan zelfs een gedeelte, een compleet bastion met daarbinnen gelegen Kat, op geslaagde wijze van Gemeentewege als wandelpark is ingericht. Plannen voor de uitbreiding hiervan met eenige nog aanwezige voorwerken en

voor verbetering van de beplanting, als boven reeds aangestipt, zijn in voorbereiding.

Tegen de slechting van de *Steehovensche* linie, waarvan de aardwerken hun oorspronkelijken vorm reeds teveel hebben verloren en die evenmin uit landschappelijk oogpunt van veel belang is, hebben wij gemeend, geen bezwaar te moeten maken.

Overige Objecten.

De restanten van het *fort de Pol* bij Zutphen, een Nieuw-Nederlandsch hoornwerk op den IJsseldijk, waarachter vroeger nog een gerechancheerde linie en 2 redouten hebben gelegen, bleken niet meer te redden toen ons Bestuur uit de dagbladen van de plannen tot slechting kennis nam. Immers was reeds, in afwachting van de wettelijke goedkeuring van den verkoop, voor het „effenen van het terrein” toestemming verleend.

De Schans aan de Eem bij *Hoogland*, het voormalig *Werk aan de Glashut* van de Grebbelinie (even ten Noorden van *Amersfoort*) vooral door de mooie begroeiing en fraaie ligging merkwaardig, zal worden ontwaard door een in de dichte nabijheid te bouwen timmerfabriek. Op verzoek van den Bond Heemschut en na overleg met den Heer *Cleijndert*, hebben wij daartegen protest aangeteekend, doch ook hier is het Gemeentebestuur desondanks zijn gang gegaan.

Aanwinsten.

De verzameling *luchtfoto's* van *historische vestingwerken* werd wederom uitgebreid.

De Luitenant-Kolonel der Artillerie *Th. A. Boeree* te *Bergen op Zoom* schonk aan de Stichting een exemplaar van zijn Krijgsgeschiedkundige studie over het *beleg van Bergen op Zoom in 1747*, de Gep. Luitenant-Generaal *W. E. van Dam van Isselt* van zijn boekwerk: *De Verdediging van Friesland in 1672—1673*. Voorts ontvingen wij van het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond de Augustus-aflevering van het *Oudheidkundig Jaarboek*, waarin naast een artikel van *Dr. Jan Kalf* over: De ontgraving van den burcht te *Oostvoorne*, o.m. een bijdrage is opgenomen over *Willemstad* door den Heer *G. C. A. Juten*.

Studiecommissie, c.a.

Voorzitter en leden der Commissie hebben ook dit jaar meer afzonderlijk hun werkzaamheden voortgezet.

De Voorzitter, Generaal-Majoor b. d. *F. A. Hoefer*, Directeur van het Ned. Legermuseum, bleef voortgaan met het — meestal volgens kaartsysteem — verzamelen van gegevens, als in het vorig Jaarverslag vermeld. De in verband daarmee door dien Directeur aangekochte boekwerken, plattegronden, enz. staan voor belangstellenden steeds ter beschikking op genoemd Museum.

Het lid *W. H. Schukking* leverde, op verzoek van de Redactie-commissie voor het Gedenkboek Leeuwarden 1435—1935, een bijdrage, getiteld: *Bij Leeuwarden's Vestingplan* (Een bijdrage tot de geschiedenis van de vestingwerken der stad).

Het lid *L. J. Spanjaardt Speckman* zette de samenstelling voort van een inventaris van de duurzame versterkingen van historische beteekenis in Nederland.

Voorts wordt — in dit verband — de aandacht van de begunstigers der Stichting gevestigd op de *Colleges in Krijgsgeschiedenis en Vestingbouw*, welke sedert 1935 aan de Rijksuniversiteit te Utrecht worden gegeven door den Privaat-docent in de Geschiedenis *Dr. J. W. Wijn*, Kapitein der Artillerie.

Besluit.

Uit het voorgaande moge gebleken zijn dat de arbeid van „Menno van Coehoorn” een steeds ruimer veld vindt en dat de Stichting over belangstelling en medewerking zeker niet te klagen heeft.

Om echter dat inderdaad zoo uitgebreide arbeidsveld beter te kunnen bewerken is vooral *finantieele steun* en daarnaast *moreele hulp* in den vorm van adviezen en inlichtingen (b.v. door zich als *correspondent* der Stichting op te geven) noodig. Dringend roepen wij voor beide zaken de medewerking van leden, donateurs en begunstigers in!

Utrecht, Maart/April 1936.

De Secretaris,

W. H. SCHUKKING.

Goedgekeurd door het Dagelijksch Bestuur.

De Voorzitter,

W. R. A. SLICHER.

De Secretaris,

W. H. SCHUKKING.